

The Gleaner

Vol 19 (1993)

In Memoriam of C. Th. Dimaras

Κοραή “Ομήρου Ιλιάδος” Α. Εκδοτικά-
χρονολογικά

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος

doi: [10.12681/er.276](https://doi.org/10.12681/er.276)

To cite this article:

Φραγκίσκος Ε. Ν. (1993). Κοραή “Ομήρου Ιλιάδος” Α. Εκδοτικά-χρονολογικά. *The Gleaner*, 19, 334–336.
<https://doi.org/10.12681/er.276>

ποιο πρόβλημα για τή σύνδεση τῆς («Πολιτικῆς σχέδης») με τὸν Σέργιο Μακραιοῦ, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Μακραιοῦς ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ Βούλγαρη στὴν Ἀθωνιάδα καὶ ἀποτελεῖ ἐνδειξὴ θαυμασμοῦ καὶ πίστεως ἀπὸ μέρους τῶν μαθητῶν ἢ υἱοθέτησης τῶν «ἰδιοτυπιῶν» τοῦ δασκάλου τους.

Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΟΡΑΗ "ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΟΣ" Α. ΕΚΔΟΤΙΚΑ - ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΑ

ΟΤΑΝ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΚΑΙΡΟ ἡ κυρία Veneau, μεταφράστρια πρόσφατα στὰ γαλλικὰ τοῦ Παπα Τρέχα, μοῦ ἔθεσε τὸ ἐρώτημα γιατί ὁ Κοραῆς ἐξέδωσε τὴ Ραψωδία Α τῆς Ἰλιάδας με χρονολογία 1811, ἐνῶ εἶναι ὀλοφάνερο ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του ὅτι ὁ πρῶτος αὐτὸς τόμος τοῦ Ὀμήρου δημοσιεύθηκε τὸ 1812, με αἰφνιδίασε. Στὴν κοραϊκὴ βιβλιογραφία, ὅσο θυμόμουν καὶ ὅσο μπόρεσα στὴ συνέχεια νὰ διαπιστώσω, κανεὶς δὲν εἶχε ἀμφισβητήσει τὸ ἔτος ἐκδόσεως του καὶ κανεὶς συνεπῶς δὲν εἶχε ἀναρωτηθεῖ γιὰ ποῖο λόγο ὁ Κοραῆς προχρονολόγησε τὴν ἐκδοση. Πρῶτὴ ἡ κυρία Veneau ἐντόπισε τὸν ἀναχρονισμὸ καὶ ἦταν ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ παρατήρηση ποῦ τῆς δημιούργησε τὴν δυσεξήγητὴ ἀπορία. Τί θὰ μπορούσε ἀραγε νὰ εἶχε συμβεῖ; Μήπως τὸ τύπωμα τῆς Ραψωδίας εἶχε τελειώσει ἀπὸ τὸ 1811 καὶ μέχρι νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἐκδοτικὰ τὸ βιβλίο πρόλαβε τὸν Κοραῆ ὁ ἐπόμενος χρόνος, τὸ 1812; Μιὰ τέτοια ἐκδοχὴ ἔπρεπε νὰ ἀποκλειστεῖ. Παρὰ τὴ σχετικὴ μυστικότητα ποῦ τήρησε ὁ Κοραῆς ὡς πρὸς τὴν πορεία προετοιμασίας καὶ δημοσίευσσης τοῦ ἔργου, τὰ πράγματα ἦταν σαφῆ: μετὰ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1811, ὅποτε συνέλαβε τὴν ἰδέα νὰ ἐκδώσει, με τὸν τρόπο ποῦ τελικὰ τὸ πραγματοποιήσε, τὸν Ὀμηρο,¹ μόλις τὸν Μάρτιο καὶ σαφέστερα τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1812 ἀνακοίνωσε στὸν Ἀλέξανδρο Βασιλείου τὴν πρόοδο τῆς ἐκτύπωσης,² τοῦ ἔστειλε μάλιστα, ὅπως τὸ συνήθιζε, τυπωμένα τὰ Προλεγόμενα.³ Τὸν Μάιο δὲν εἶχε ἀκόμη περατωθεῖ ἡ ἐκδοση,⁴ κάτι ὅμως ποῦ θὰ συμβεῖ μέσα στὸν ἐπόμενο μῆνα, τὸ πολὺ ὡς στὶς ἀρχὲς Ἰουλίου.⁵ Ὡστε ὁ πραγματικὸς χρόνος ἐκδόσεως καὶ κυκλοφορίας τῆς Ραψωδίας Α εἶναι ἀναμφισβήτητα τὸ 1812.

Τότε, λοιπόν, γιατί ἐμφανίζεται νὰ ἔχει δημοσιευθεῖ τὸ 1811; Μήπως, ἀραγε, ἀπασχολοῦσε τὸν Κοραῆ τὸ ζήτημα τῆς κανονικότητος στὸν ἐκδο-

1. Ἄδαμ. Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, ἐκδ. Ο.Μ.Ε.Δ., τ. Γ', Ἀθήνα 1979, σ. 135.

2. *Ο.π.*, σ. 193, 197.

3. *Ο.π.*, σ. 204. Ἡ ἡμερομηνία 5 Ἀπριλίου 1812 ποῦ ἀναγράφεται στὸ γράμμα τοῦ Κοραῆ ὡς ἡμερομηνία τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἄλ. Βασιλείου, με τὴν ὁποία ὁ τελευταῖος τοῦ γνωστοποιῶσε τὴν παραλαβὴ τῶν Προλεγομένων, εἶναι ἀμάρτημα τῆς γραφίδας τοῦ Κοραῆ καὶ πρέπει νὰ διορθωθεῖ σὲ 5 Μαῖου.

4. *Ο.π.*, σ. 204.

5. *Ο.π.*, σ. 205, 213.

τικό του προγραμματισμό; Είναι αλήθεια ότι από το 1807, άφοτου δηλαδή ἐγκαινιάσθηκε ἡ Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, ἐβλεπαν ἐτησίως τὸ φῶς σὲ σταθερῇ βᾶσει δύο τουλάχιστον τόμοι ἀπὸ τῆς μίας ἢ τῆς ἄλλης ἐκδοτικῆς τοῦ σειρᾶς. Ἄν, λοιπόν, ἀποφάσιζε νὰ ἐντάξει τὸν Ὅμηρον στὰ δημοσιεύματα τοῦ 1812, θὰ ἀνατρεπόταν προφανῶς ἡ ἰσορροπία ποὺ χαρακτηρίζει τὸν μέχρι τότε σχεδιασμό του: 1811 μίᾳ ἐκδοσῇ (Πλούταρχος, τ. 3ος), 1812 τρεῖς ἐκδόσεις (Πλούταρχος, τ. 4ος, Ὅμηρος, Ἱεροκλῆς). Δυσαναλογία 1 : 2 παρατηρεῖται βέβαια καὶ ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1813 καὶ 1814, ἀλλὰ ὄχι τέτοια ποὺ νὰ παρεκκλίνει σοβαρὰ ἀπὸ τὶς καθιερωμένες κανονικότητες τοῦ ἐκδοτικοῦ προγράμματος τοῦ Κοραΐ.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος σκέπτεται κανένας μήπως ὑπῆρχαν οὐσιαστικότεροι λόγοι ποὺ ὑπαγόρευσαν μιὰ τέτοια ἐνέργεια. Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὴν Ἰλιάδα (πρῶτο ἐξάμηνο τοῦ 1812) τυπώθηκαν καὶ κυκλοφόρησαν καὶ τὰ Ἀστεῖα τοῦ Ἱεροκλῆ.⁶ Εἶναι ἐπίσης γνωστὸ ὅτι ὁ Κοραῆς φρόντισε νὰ κρατήσει τὶς ἀποστάσεις του καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἔργα δημοσιεύοντάς τα ἀνώνυμα, παρότι δὲν ἀμφέβαλλε ὅτι ὁ ἐκδότης τους θὰ γίνονταν εὐκόλα ἀναγνωρίσιμος.⁷ Ἦταν προφυλάξεις ἐπιβαλλόμενες ἀπὸ τὴ φύση τῶν προλεγόμενων τους: ὑπονομεύονταν ἐκεῖ οἱ κατεστημένοι ρόλοι καὶ συμπεριφορὲς τῶν πνευματικῶν ταγῶν τοῦ ἔθνους ἀπὸ τοὺς χώρους τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς λογισύνης. Μήπως, λοιπόν, μοιράζοντας τὰ δύο δημοσιεύματα ἀνάμεσα στὶς χρονιᾶς 1811 καὶ 1812, θέλησε ὁ Κοραῆς νὰ ἀποφύγει τὸν κίνδυνον νὰ κατηγορηθεῖ ὅτι ἀνοίγε ταυτοχρόνως μέτωπα κατὰ τὸν φορέων τόσο τῆς θρησκείας ὅσο καὶ τῆς παιδείας;

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, προχρονολογώντας τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Α τῆς Ἰλιάδας, αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ καταφύγει σὲ ἕνα τέχνασμα προκειμένου νὰ δικαιολογήσει τὴν ἀπόστασιν τοῦ χρόνου ποὺ φαινόταν πιά νὰ μεσολαβεῖ ἀνάμεσα στὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν ἐκδοσὴ τῶν Ἀστείων τοῦ Ἱεροκλῆ. Ἦδη ἡ δημοσίευσή τους εἶχε στηριχθεῖ σὲ μιὰ συγκάλυψη: ἐκδότης τους φερόταν ὁ βολισσινὸς ἐκδότης καὶ φιλολογικὸς ἐπιμελητῆς τους, ὁ Ζ.Α., φίλος τοῦ πρώτου στὸ Παρίσι. Τὴν ἐπιστολὴ ἀκριβῶς τοῦ βολισσινοῦ ἐκδότη πρὸς τὸν Ζ.Α. ἡ ὁποία περιεῖχε τὸ «συναξάριον τοῦ βίου τοῦ Παπα Τρέχα» καὶ δημοσιεύθηκε τελικὰ ὡς Προλεγόμενα τοῦ πρώτου τόμου τοῦ Ὁμήρου, ὁ Κοραῆς θὰ τὴ χρονολογοῦσε ἀπὸ 13 Ἰανουαρίου 1811 —τὴν ἴδια χρονολογία χρησιμοποίησε καὶ στὸ φύλλον τίτλου τοῦ βιβλίου— καὶ θὰ ἔβρισκε ἐκεῖ ἀφορμὴ νὰ ὑφάνει μιὰ ὀλόκληρη ἱστορία: θὰ ἔβαζε τὸν ἐκδότη νὰ παραπονιέται στὸν φίλον του ἐπειδὴ τάχα δὲν εἶχε ἀκόμη νέα του γιὰ τὴν τύχη τῶν Ἀστείων τοῦ Ἱεροκλῆ ποὺ τοῦ εἶχε στείλει γιὰ τύπωμα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 1809.⁸ Ὁ Ζ.Α. ἀπὸ τὴν πλευρὰ του θὰ ἔσπευδε νὰ δικαιολογηθεῖ στὸν ἀναγνώστη γιὰ τὴν καθυστέρησιν αὐτὴ καὶ νὰ τὸν πληροφορήσει ὅτι ἤδη

6. Ὁ.π., σ. 204, 205, 213.

7. Ὁ.π., σ. 197, 204. Πβ. Δημ. Σ. Γκίνη, *Τὰ ἀνώνυμα ἔργα τοῦ Κοραΐ*, Ἀθήνα 1948, σ. 12.

8. *Ὁμήρου Ἰλιάδος Παρωδία Α*, Παρίσι 1811, σ. λγ' (στὴν ἀνάπτυξη τοῦ Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 1988, σ. 137).

είχε επικοινωνήσει με τον βολισσινό εκδότη και ότι θα φρόντιζε για το τύπωμα των *Ἀστειών* μόλις θα έπαιρνε την απάντησή του.⁹ Ἡ απαντητική επιστολή έφτασε στο Παρίσι ένα σχεδόν χρόνο αργότερα με ημερομηνία 1 Φεβρουαρίου 1812 και ήταν ἡ ίδια που θα δημοσιευόταν από τον Ζ.Λ. ως Προλεγόμενα τῆς έκδοσης του Ἱεροκλῆ. Ἐτσι με αυτό το ἀληθοφανές σενάριο ἡ ψευδεπίγραφη χρονολογία τῆς Ἰλιάδας φαινόταν νὰ μὴ γεννάει προβλήματα.

ΕΜΜ. Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ “ΚΙΒΩΤΟΥ”

Ἡ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ *Κιβωτοῦ* τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης ὑπῆρξε ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ἐκδοτικά ἐγχειρήματα που ἐπιχειρήθηκαν ἀπὸ τὴν πατριαρχική τυπογραφία. Ἔργο μακρᾶς πνοῆς καὶ μακρᾶς διάρκειας, ὑπομονετικῆς ἀλλὰ κάπως παλαιομοδίτικης λογιούσης, στὸ ὁποῖο στρατεύθηκαν, διαδοχικά, ἀξιόλογοι λόγιοι τῆς ἐποχῆς, ἡ *Κιβωτός*, ἀπὸ τὴν ἀναγγελία, ἥδη, τῆς ἐκδόσῆς της, τροφοδότησε καὶ τίς ἰδεολογικῆς ἀντιπαρθέσεις τῆς τελευταίας πενταετίας πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821.

Πέρα ἀπ’ ὅλα τὰ ἄλλα, ἡ ἐκδοση τῆς *Κιβωτοῦ*, δημιουργοῦσε, ἐξαιτίας τοῦ ὄγκου τῶν δαπανῶν που ἀπαιτήθηκαν γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἔργου, καὶ σημαντικό οἰκονομικὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖο δὲν μπορούσε νὰ ἀντιμετωπιστεῖ με κάποιες ὑποσχέσεις χρηγῶν, ὅπως ἐκείνη τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμᾶ. Εἶταν φυσικό, λοιπόν, νὰ προστρέξουν οἱ συντελεστῆς τῆς ἐκδόσης στὴ συνηθισμένη καὶ βολική μέθοδο τῆς προεγγραφῆς συνδρομητῶν. Τὸ Πατριαρχεῖο, που στήριξε τὴν ἐκδοση με πολλοὺς τρόπους, δὲν παρέλειψε νὰ συστήσει, πιεστικά, τὴ συνδρομῆ με τρόπο, μάλιστα, που, γιὰ ὀρισμένες κατηγορίες συνδρομητῶν —ἀνώτερη ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία καὶ μοναστικά ἰδρύματα— ἡ ἀναπόκριση στὴν ἐκκλήση γιὰ (προαιρετικῆ) προεγγραφῆ εἶχε ὅλα τὰ δείγματα τῆς ὑποχρεωτικῆς ἀναπόκρισης σὲ πατριαρχικὴ προσταγή: ὁ Μανουὴλ Γεδεῶν μιᾶ γιὰ «φορολογία».

Ὁ κατάλογος τῶν συνδρομητῶν τῆς *Κιβωτοῦ* ἐπρόκειτο νὰ δημοσιευτεῖ στὸ τέλος τοῦ τελευταίου, τέταρτου ἴσως, τόμου τοῦ Λεξικοῦ. Ὅπως, ὅμως, γνωρίζουμε, ἡ ἐκδοση διακόπηκε, ἀπτόμα, με τὴν ἐκρηξὴ τῆς ἐπανάστασης, ὅταν, δηλαδή, εἶχε ὀλοκληρωθεῖ ἡ ἐκδοση τοῦ πρώτου τόμου (1819) καὶ εἶχαν τυπωθεῖ τὰ πρῶτα τυπογραφικά φύλλα τοῦ δεύτερου. Ἐτσι, καὶ ἡ δημοσίευση τοῦ καταλόγου τῶν συνδρομητῶν τῆς *Κιβωτοῦ* ματαιώθηκε.

Τὸν κατάλογο, πάντως, τὸν εἶχαν στὰ χέρια τους οἱ ἄνθρωποι τῆς πατριαρχικῆς τυπογραφίας καὶ οἱ μητροπολίτες που ἐφόρευσαν τὴν ἐκδοση τοῦ βιβλίου καὶ τὴ συλλογῆ τῶν συνδρομῶν. Ἀπὸ τὰ τεκμήρια που δημο-

9. Ὁ.π., σ. λγ', σημ. 2 (ἀνατύπωση Μ.Ι.Ε.Τ., ὁ.π., σ. 137).